

Ks. Piotr Klimek
Papieski Wydział Teologiczny
Warszawa

Uwagi redakcyjne*

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES zleciła wykonanie Słownika Słów Kluczowych niezbędnego do opracowania rzeczowego księgozbiorów Bibliotek - członków Federacji. Niniejszym prezentujemy pierwszą, studyjną wersję takiego słownika.

1. Założenia

Przy opracowywaniu niniejszego słownika przyjęto założenia wynikające z dwóch źródeł: celu, jakiemu ma służyć oraz charakteru dostępnych materiałów stanowiących punkt wyjścia dla podjętej pracy.

a) Słownik ma służyć pomocą bibliotekarzom Bibliotek zrzeszonych w Federacji FIDES przy opracowaniu rzeczowym książek z zakresu teologii. To założenie wpływa bardzo wyraźnie na zakres prezentowanego słownika - zawiera on bowiem terminy bezpośrednio związane z teologią. Dodano także niektóre przykłady słownictwa z innych dziedzin, przede wszystkim filozofii, a także religioznawstwa, pomocnych (jak się wydaje) do wspomnianych opracowań. Ważnym jest także stwierdzenie, że jest to przede wszystkim teologia katolicka, chociaż w słowniku przy opisie niektórych haseł znajdują się odniesienia do teologii innych wyznań chrześcijańskich.

* Biorąc pod uwagę cenność i trudną dostępność „Słownika słów kluczowych z teologii” opracowanego przez ks. dr Piotra Klimka Redakcja Biuletynu pozwala sobie przedrukować 4 rozdział (ss. 124-130) ww pozycji.

b) Opracowanie rzeczowe książek powinno stworzyć materiał pomocny czytelnikowi do przeprowadzenia poszukiwań, z czego wynika z jednej strony konieczność jednoznaczności opisu bibliograficznego, z drugiej zaś jego daleko posunięta elastyczność - czytelnik poszukujący publikacji z zakresu danego zagadnienia powinien odnaleźć wszystkie związane z tematem wydawnictwa. Wychodząc na przeciw takiej koncepcji, przyjęto, że w słowniku zostaną użyte (w miarę możliwości) terminy jednowyrazowe, które pozwalają na szersze poszukiwania. Ma to także znaczenie dla osób katalogujących książki, które nie zawsze posiadają wykształcenie teologiczne, im także trudno zaliczyć daną publikację do odpowiedniego działu, dziedziny itd. Zatem na przykład zamiast terminu słownikowego, który bardzo jednoznacznie określa zagadnienie:

sakrament małżeństwa – zobowiązania moralne
przyjęto następujący zapis oddzielnych terminów
(tu odseparowanych znakiem "*")

teologia*teologia moralna*sakrament małżeństwa

a) Osoba poszukująca informacji o sakramencie małżeństwa znajdzie je w odniesieniu do teologii moralnej. Dodać jednak należy, że termin sakrament małżeństwa jest użyty nie tylko z odniesieniem do teologii moralnej, ale także do teologii dogmatycznej i pastoralnej, a także liturgiki. Zatem użytkownik znajdując poszukiwane przez siebie hasło, odkryje jednocześnie odniesienia do innych związanych z nim zagadnień.

b) Takie postawienie sprawy ułatwia także katalogowanie bibliotekarzowi, którego zadaniem jest przypisanie konkretnej książki do ogólniejszych dziedzin, bez wchodzenia w niższe poziomy szczegółowości. Z tym związane jest także opuszczenie w prezentowanej pracy terminów bardzo szczegółowych (np. Theotokos), które

być może w dalszej pracy nad słownikiem należałoby uzupełnić.

c) Wspomniane jednowyrazowe terminy podawane są przede wszystkim w liczbie pojedynczej (jeżeli jest to możliwe), odrzucono także formy obcojęzyczne (przede wszystkim łacińskie).

d) Jeżeli chodzi o źródła słownika, punktem wyjścia stał się zbiór słów kluczowych użytych w kilku bibliotekach zrzeszonych w Federacja FIDES. Jest to zatem reprezentacja konkretnego zasobu słów już wykorzystanych w praktyce do opracowania rzeczowego książek, a więc pewne przybliżenie idealnego słownika zawierającego wszystkie potrzebne terminy. Byłoby ciekawym opracowanie naukowe tego zbioru słownictwa używanego w katalogach komputerowych Bibliotek FIDES przez ostatnie 10 lat. Z przygotowanej w ten sposób bazy zawierającej ponad 90000 terminów (tyle było terminów pojedynczych po zlikwidowaniu wielokrotności) odrzucono te, które nie mieściły się w zakresie podanych wyżej założeń lub były synonimami przyjętych haseł, uzyskując bazę wielkości ok. 600 terminów. Porównanie obu tych liczb wskazuje, że prezentowany słownik jest pewnym przybliżeniem. Kryterium odrzucenia zastosowanym przez autora były cele wspomniane wyżej. Przyznać jednak należy, iż mimo możliwie dużej dbałości, ich zastosowanie może stwarzać pewne pytania i budzić wątpliwości użytkowników słownika. Upředzając je z całą mocą autor potwierdza arbitralność wyborów, dlatego nie tylko można, ale nawet trzeba podjąć w tym zakresie szeroką dyskusję. Wybrano te, a nie inne terminy, nie jest to jednak wybór ostateczny! Słownik ma charakter studyjny (roboczy!!!) i jest tylko wstępną propozycją, która ma nas przybliżyć do opracowania pełnego słownika słów kluczowych dla bibliotek kościelnych.

2. Struktura bazy komputerowej słownika słów kluczowych Federacji FIDES

Prezentowany słownik powstał pierwotnie jako komputerowa baza danych obsługiwana przez program biblioteczny MAK. Jej struktura oparta jest na międzynarodowym formacie "USMARC - rekord kartotek haseł wzorcowych" i została opracowana i dostosowana do naszych potrzeb w toku prac studyjnych przez ks. Krzysztofa Goneta oraz autora niniejszego opracowania. Ważnym wydaje się podanie krótkiego komentarza opisującego poszczególne pola:

START (001)- pole zawiera informację o autorstwie opisu, jednoznaczny numer identyfikacyjny hasła oraz datę zapisu

U-UZYWAJ [HASŁO GŁÓWNE] (150) -pole przeznaczone dla terminu słownika, jakiego należy użyć przy opisie bibliograficznym książki

NU-NIE UŻYWAJ (450)- pole dla terminów odrzuconych, będących najczęściej synonimami dla hasła przyjętego z pola 150 lub jego obocznymi formami.

FORMA ANG. (472)

FORMA GER. (473)

FORMA ROS. (474)

- pola te wprowadzono z myślą o rozszerzeniu słownika o angielskie, niemieckie i rosyjskie odpowiedniki terminów głównych. Taki wielojęzyczny słownik a potem wielojęzyczne indeksy naszych baz katalogowych były by bardzo pomocne obcokrajowcom przy kwerendzie w polskich bibliotekach oraz do współpracy z innymi bibliotekami zagranicznymi. W prezentowanej wersji słownika pole to zostało wypełnione w wersji komputerowej słownika na razie tylko przykładowo w pojedynczych przypadkach.

TK-ZOBACZ TEŻ (550)- pole przeznaczone do wpisania terminów bliskoznacznych (skojarzonych), poszerzających

zakres poszukiwań; w prezentowanej wersji i komputerowej i drukowanej wypełnione zostało na razie tylko przykładowo.

TS-HASŁO NADRZĘDNE (552)

TW-HASŁO PODRZĘDNE (553)

- prezentowany słownik nie jest tezauresem, ale oba pola stanowią próbę użycia niektórych elementów tezaury, aby ułatwić zbudowanie powiązań pomiędzy poszczególnymi polami, co rozszerzyłoby zakres poszukiwań czytelnika. W prezentowanej wersji pola zostały wypełnione tylko przykładowo

DEFINICJA (667) - pole zawiera definicję terminu prezentowanego w polu UŻYWAJ czyli w "hasle głównym"-(pole 150); wszystkie terminy słownika posiadają definicje oparte na kilku dostępnych słownikach teologicznych i innych dziedzin wiedzy. Wykorzystano przede wszystkim "Encyklopedię Katolicką", ale także "Religia. Encyklopedia PWN" oraz "Słownik Teologiczny" pod redakcją A. Zuberbiera, wydany przez Księgarnię św. Jacka w Katowicach; niestety, nie wszystkie hasła udało się oprzeć na opublikowanych dziełach (z różnych przyczyn, czasem także z powodu zbytnej zawilosci definicji podawanych przez autorów), dlatego w wielu hasłach autor opracowania zaproponował swoją definicję; wskazana zatem będzie weryfikacja tych zapisów.

W wersji drukowanej słownika definicje hasel znalazły się w odrębnej części zatytułowanej "Definicje i uwagi".

ŹRÓDŁO HASŁA (670)

ŹRÓDŁO BRAK (675)

-oba pola mają charakter techniczny, wskazują bowiem źródło, z którego został zaczerpnięty termin, lub źródło, w którym przeszukiwania nie doprowadziły do przyjęcia terminu; w prezentowanym słowniku pole 675 pozostało nie wypełnione, ponieważ korzystano jedynie ze wspomnianych zbiorów słów kluczowych wykorzystywanych przez biblioteki Federacji FIDES, co zostało zaznaczone w polu 670; przykładowo tylko stworzono kilka zapisów dla terminów, jakie

nie znalazły się w tej bazie słów kluczowych bibliotek Federacji FIDES.

UWAGA (680) - pole podające wyjaśnienia autora opracowania w przypadku niejasności omawianych terminów, czy definicji; brak wypełnienia tego pola oznacza jedynie, że dla autora nie stanowiło ono problemu interpretacyjnego, a nie że nie wymaga ono "dookreślenia".

DZIEDZINA (690)

PODDZIEDZINA (691)

-oba pola stwarzają możliwość zaklasyfikowania terminów do pewnych szerszych dziedzin wiedzy; dzięki temu użytkownik może zapoznać się z wieloma terminami z dziedzin pokrewnych i rozszerzyć zakres swoich poszukiwań. Dodać należy, że niektóre terminy zostały zaklasyfikowane do kilku dziedzin czy pod-dziedzin. Pola te umożliwiły zestawienie indeksu dziedzinowego w prezentowanej publikacji.

3. Podział dziedzin wiedzy

W niniejszym opracowaniu przyjęto następujący podział nauk:

biblijstyk

geografja biblijna

hermeneutyka biblijna

historja biblijna

historja egzegezy

języki biblijne

krytyka tekstu

literatura międzytestamentalna

metodologia

Nowy Testament

proforystyka

Stary Testament

filozofja

antropologia

estetyka
etyka
filozofia przyrody
logika
metafizyka
metodologia
ontologia
teodycea
teoria poznania

historia Kościoła

syndologia
sztuka
muzyka

teologia
akty Stolicy Apostolskiej
antropologia
charytologia
chrystologia
ekleziologia
ekumenizm
eschatologia
hagiografia
homiletyka
katechetyka
liturgika
mariologia
metodologia
misjologia
patrologia
pneumatologia
prawo kanoniczne
protestantyzm
religioznawstwo
soteriologia
teologia dogmatyczna

teologia duchowości
teologia fundamentalna
teologia moralna
teologia pastoralna

Celem jaki przyświecał przy tworzeniu takiego podziału było zgrupowanie możliwie największej ilości dziedzin bardziej szczegółowych w niewielkiej liczbie dziedzin głównych. Stąd na przykład takie rozróżnienie w zakresie teologii. Z drugiej strony brano pod uwagę wymogi bibliotek, dla których nie byłoby satysfakcjonujące podporządkowanie większości poddziedzin z zakresu teologii do teologii dogmatycznej.

Podział zastosowany w słowniku nie obejmuje oczywiście wszystkich dziedzin szeroko pojętej wiedzy teologicznej, co wynika z własności źródła, jakim były konkretne wpisy konkretnych książek, a żadna z Bibliotek FIDES nie posiada pełnego piśmiennictwa teologicznego. Brać należy także pod uwagę arbitralność wyborów terminów dokonanych przez autora opracowania. Wszystko razem skłania do przeprowadzenia dalszych badań nad tym zagadnieniem.

4. Projekt dalszych prac

Słownik w obecnej wersji jest wynikiem dopiero rozpoczętych prac studialnych i nie rości sobie praw do doskonałości i kompletności. W tej sytuacji warto wskazać pola badawcze, jakie trzeba podjąć w dalszych pracach nad słownikiem słów kluczowych dla Federacji FIDES. Grupują się one w następujących zagadnieniach:

a) Opracowanie treści słownika

W niniejszej wersji zrezygnowano z opracowania kilku bardzo ważnych dziedzin wiedzy z których piśmiennictwo gromadzi większość bibliotek kościelnych. Są to np. filozofia, religioznawstwo, historia, prawo, psychologia, socjologia i inne. Nie uwzględniono też kilku poddziedzin nauk teologicznych. Należy zatem podjąć prace zmierzające do dołączenia do słownika następujących jego

części. Bardzo potrzebne też będzie uzupełnienie hasel słownika o następujące hasła wzorcowe:

- nazwy osobowe
- nazwy geograficzne
- nazwy kościołów i związków wyznaniowych
- nazwy zakonów i zgromadzeń zakonnych

Trzeba też będzie kontynuować prace nad większym uszczegółowieniem istniejących terminów.

b) Opracowanie pól pomocniczych słownika

Jak podano wyżej niektóre pola słownika istniejącego w postaci bazy komputerowej pozostały niewypełnione i dlatego w dalszej pracy należy podjąć próbę ich opracowania, dotyczy to następujących pozycji:

- terminy obcojęzyczne - angielskie, niemieckie, rosyjskie i inne języki narodów Europy Centralnej i Wschodniej
- elementy tezaurusu - hasło nadrzędne (szersze), podrzędne (węższe)
- dziedziny i pod-dziedziny czyli dopracowanie podziału nauk teologicznych i kościelnych.

W celu opracowania tych zagadnień dobrze by było powołać przy Federacji FIDES specjalny zespół roboczy. Wyniki jej pracy po opublikowaniu byłyby przedmiotem dalszej krytycznej analizy teologów i bibliotekarzy na co i tym razem mamy nadzieję.

c) Współpraca

Tworzenie ujednoczonego słownika słów kluczowych dla polskich bibliotek stwarza szansę podjęcia współpracy z innymi podobnymi grupami. Bardzo potrzebna będzie tu współpraca międzywyznaniowa na terenie naszego kraju. Współpracujemy z bibliotekami w Europie Zachodniej - powstanie niniejszego słownika na początku było koordynowane z pracami nad międzynarodowym programem ETHERLI. Ten tworzony przez Stowarzyszenie Europejskich Bibliotek Teologicznych - BETH projekt został niestety na razie zawieszony.

Federacja FIDES jest od 1995 roku członkiem BETH. Mamy też nadzieję na współpracę z bibliotekami kościelnymi w Europie Centralnej i Wschodniej. Czujemy spoczywającą na nas odpowiedzialność za biblioteki tego regionu gdyż jesteśmy pierwszym zrzeszeniem bibliotek kościelnych na tym terenie.

5. Wykaz skrótów

U - używaj

NU - Nie używaj

TK - termin skojarzony

TS - termin szerszy

TW - termin węższy

oraz

EK - Encyklopedia Katolicka

xpk - ks. Piotr Klimek

sskw - pierwotny zbiór słów kluczowych, czyli pełna

baza słów kluczowych użytych przez wybrane Biblioteki Federacji FIDES w latach 1991 - 2001.

6. Bibliografia (wykorzystanych prac)

1) Encyklopedia Katolicka, t.1-8, TN KUL, Lublin 1985-2001.

2) Rahner K., Vorgrimler H., Mały Słownik Teologiczny, tł. T. Mieszkowski, P.Pachciarek, IW PAX, Warszawa 1987.

3) Słownik Języka Polskiego, t.1-3, PWN, Warszawa 1988.

4) Słownik Teologiczny, red. A. Zuberbier, wyd.2, Księgarnia Św. Jacka, Katowice 1998.

5) Słownik Wiedzy Biblijnej, red. B.M.Metzger, M.D.Coogan, konsultacja wyd. polskiego W.Chrostowski, Oficyna Wydawnicza "Vocatio", Warszawa 1996.

6) Unterman A., Encyklopedia Tradycji i Legend Żydowskich, tł. O.Zienkiewicz, Książka i Wiedza, Warszawa 1998.